

Presentatie Criminele carrières, CIROC, VU Amsterdam, 31-3-2004

Dr. P.P.H.M. Klerks

NPA Onderzoeksgroep

1. We hebben het vandaag over criminele carrières en de betekenis van families in de georganiseerde criminaliteit. Onder 'criminele carrière' verstaat Farrington (1997) "*the longitudinal sequence of offences committed by an individual offender*". Een criminele carrière heeft een begin (het eerste delict), een eind (het moment na het laatste delict: desistance) en een duur (de periode tussen begin en eind). Tijdens de criminele carrière worden met een bepaalde frequentie delicten gepleegd. Britse criminologen als Farrington hebben er op gewezen dat een criminele carrière feitelijk een in een legalistisch kader gevat deel van een carrière van a-sociaal gedrag vormt ('antisocial syndrome'). Criminologen hebben veel onderzoek verricht naar recidive en het beëindigen van criminele carrières. Een recente illustratie hiervan levert het lezenswaardige artikel van Arjan Blokland en Paul Nieuwbeerta in het eerste nummer van het Tijdschrift voor Criminologie van dit jaar. Zij komen op basis van omvangrijk onderzoek naar een cohort van ruim 5.000 wetsovertreders in Nederland gedurende 25 jaar kort gezegd tot de conclusie dat ruim de helft van de oorspronkelijk veroordeelden zich nadien nog meermalen schuldig maakte aan crimineel gedrag. 25 Jaar later lijkt circa 81% zijn criminele carrière te hebben beëindigd. Opvallend is dat van de recidivisten die nu boven de vijftig zijn een derde nog altijd actief is; van de zestigplussers is 17% *still going strong*. In deze presentatie stellen we binnen de criminele carrière vooral de vraag naar oorzaken van persistentie centraal, m.a.w.: waarom volharden delinquenten in het plegen van delicten?
2. De vraag waarom bepaalde criminelen gedurende vele jaren misdrijven begaan is misschien simpel te beantwoorden: misdaad loont. Het is voor hen gewoon te verleidelijk om door te gaan, er zijn te weinig prikkels om het op te geven, zeker in vergelijking met wat er voor legale carrièrekansen liggen. Dan hebben we het dus niet over de jonge heethoofden, kleine krabbelaars en verslaafde veelplegers, hoewel ook voor hen de misdaad heel lucratief kan zijn. Bij persoonlijkheidsstoornissen, verslaving en dergelijke spelen immers andere factoren mee; de vraag is dan onder meer aan de orde in hoeverre men toerekeningsvatbaar is. De 'beroepscriminelen' die uit rationele overwegingen vooral in de misdaad zitten als broodwinning, daar hebben we het over. Personen die voornamelijk opereren binnen criminele samenwerkingsverbanden. Misschien

wijken dergelijke delinquenten af van de 'gemiddelde' wetsovertreder, die blijkens onderzoek crimineel gedrag vooral opgeeft vanwege het opzien tegen lange gevangenisstraffen, het belang van relaties met een geliefde, toegenomen bevrediging uit werk en een algeheel volwassen worden en settelen ('rustig worden'). Het komt voor hen dus neer op de aloude drie 'W's: Wonen, Werken en Wijffie. Wij concentreren ons op de georganiseerde crimineel die ondanks een relatie en rijpere leeftijd toch doorgaat met het 'beroepsmatig' plegen van lucratieve misdrijven. Het gangbare onderzoek en de daarmee samenhangende theorievorming richten zich vooral op 'gewone' criminelen, vaak jongeren die commune criminaliteit plegen op een voornamelijk individualistische basis. Binnenkort komt daar overigens verandering in, zodra de antecedenten zijn geanalyseerd van circa duizend zware jongens die tot de georganiseerde criminaliteit worden gerekend. Het traditionele onderzoek levert echter – zoals onder meer David Greenberg (2001) heeft betoogd – weinig inzichten op onze 'carrièrecriminelen'. Daarom letten we niet tezeer op bekende criminologische verklaringsgronden als een lage intelligentie, hoge mate van impulsief gedrag en een laag ontwikkeld vermogen tot empathie. In plaats daarvan overwegen we de mogelijke bruikbaarheid van het criminele carrière-concept in relatie tot families en groepen.

3. Toen ik zo'n vijftien jaar geleden systematisch de literatuur over georganiseerde criminaliteit begon te lezen –toen nog voornamelijk Amerikaanse studies en biografieën– was het interessant om te zien hoe in de klassieke mafiafamilies de opvolging geregeld werd. Voordat de intensieve opsporing in de jaren tachtig en negentig de Cosa Nostra in ontredde achterliet, speelde bloedverwantschap in die opvolging vaak een grote rol. Zoons, schoonzoons en andere naasten nemen geleidelijk de macht van de oude generatie in een familie over, net als in de boeken van Mario Puzo. Marlon Brando, de archetypische Godfather, is rechtstreeks afgeleid van bestaande mafiabazen als Joe Bonanno. Zou het in Nederland ook zo zijn? Vele onderzoeken later kan ik er nog geen kwantificeerbare uitspraken over doen. Wel bevatten de justitiële dossiers en onderzoeken waar ik bij betrokken ben geweest, nogal wat voorbeelden gezien van families waar zich criminele opvolging voordeed. Op basis van die ervaringen volgen hier enige impressionistische bevindingen ten aanzien van carrièrecriminelen die in familieverband opereren.
4. Families spelen een rol van betekenis in de organisatie van criminaliteit, zoals valt te illustreren aan de hand van onderzoeken van o.a. Kleemans et al. (2002), Klerks (2000) en Moerland en Boerman (1999). Het gezin en de wijdere familie verschaffen een mate van vertrouwdheid, afscherming en beschikbaarheid die op andere manieren maar moeilijk te organiseren is. Ook zou de onderlinge bekendheid binnen bepaalde criminele milieus groot zijn, evenals de bereidheid om elkaar te helpen wanneer

iemand om kennis, productiemiddelen of mankracht verlegen zit (Moerland en Boerman, 1999). Dat zoons in zulke omstandigheden het criminele metier van hun vader overnemen is op zichzelf niet zo verwonderlijk. Wanneer pa bijvoorbeeld drugshandelaar is heeft de jongen een voorbeeld in huis van iemand die met relatief weinig inspanning aardige kapitalen weet te vergaren, die volop mensen kent en bovendien lol in zijn werk heeft. Iemand die handelt en winst maakt. Soms zal pa een tijd uithuizig zijn, maar als dat niet te lang is kan dat als bedrijfsongeval worden afgedaan: iets wat door betere planning en voorbereiding kan worden voorkomen. Een criminele ondernemer kan in zijn sociale omgeving gemakkelijk als rolmodel dienen. Naarmate zoonlief het stadium van volwassenheid nadert zal hij wellicht meer klusjes voor pa gaan doen, wellicht bijvoorbeeld als detaillist drugs gaan leveren in discotheken en dergelijke. Als zoon van een min of meer bekend crimineel zal hij ook zelf veel 'vrienden' hebben en men zal hem allicht met een zeker ontzag bejegenen. Als jong-volwassene kan het gebeuren dat junior de zaken van pa tijdelijk waarneemt wanneer die door detentie of anderszins tijdelijk afwezig is. Op die manier leert hij het klappen van de zweep, en maakt hij kennis met de wereld van het zakendoen en het snelle geld. Er kan ook nog een emotionele component bijkomen als zoonlief het opneemt voor pa wanneer die in de problemen komt met justitie of bijvoorbeeld door concurrenten bedreigd wordt. Uiteindelijk heeft junior feitelijk de contacten, het netwerk van pa en verloopt de opvolging niet zo erg verschillend van de manier waarop andere zoons de slagerswinkel, de koekjesfabriek of het advocatenkantoor van hun vader overnemen.

5. Zo bekeken zijn er eigenlijk maar weinig redenen waarom een zoon niet z'n criminele vader zou opvolgen 'in de zaak'. De zoon kan echt principiële bezwaren hebben tegen pa's broodwinning, maar die heeft-ie dan niet van huis uit meegekregen. Het kan zijn dat-ie gewoon niet uit het juiste hout gesneden is, en dat ook beseft: dat-ie bijvoorbeeld liever z'n eigen kapperszaak begint. Het kan ook nog dat pa het helemaal niet ziet zitten dat zoonlief in dezelfde criminele wereld verzeild raakt als hijzelf: dat is het thema van de Godfather-cyclus. De zoon rolt er in uit loyaliteit aan de familie, tegen wil en dank. Er zijn ook in Nederland levensechte voorbeelden van de zoon die niet wil deugen. Zo is er een grote ondernemer die aanvankelijk zijn fortuin maakte met onfrisse zaakjes, en later geleidelijk meer een reguliere ondernemer werd, zij het dat er altijd wel iets avontuurlijks aan zijn bedrijven kleeft. Deze figuur faciliteert allerlei criminelen in zijn sociale omgeving, jongens die hij vaak al heel lang kent, en hij gaat met pillenhandelaren en andere types met kwalijke reputatie rustig een vorkje prikken in een goed restaurant. Zijn reputatie interesseert hem niet zoveel. Hij heeft zijn schapjes al lang op het dro-

ge, en zijn zoon moest en zou op een vlotte manier een bona fide zakenman zonder problemen worden. Bij het volwassen worden kreeg junior de beschikking over een nogal omvangrijk verkoopbedrijf. Die jongen verkocht de voorraad, zette van het geld de bloemetjes buiten, raakte verslingerd aan de cocaïne en ging intensief om met vrienden die hij via het oude criminele netwerk van pa had leren kennen. Deze figuur is nu door de reputatie van pa en door zijn eigen doldrieste acties een crimineel met een geduchte reputatie. Hij produceert en handelt in drugs, zit met regelmaat vast en alleen door de hulp van pa raakt-ie niet totaal in de goot. Het bloed kan dus kruipen waar het niet gaan kan.

6. Wat vaker voorkomt is de min of meer natuurlijke opvolging van generaties. Uit de dossiers in de diverse zaken is zo een half dozijn criminelen van middelbare leeftijd te noemen die groot zijn geworden in de hasj, in de pillen of de cokehandel, en die hun zoons in hun voetsporen zagen treden. Daar zitten landelijk bekende figuren bij. Kleine Piet of Kees, zoals de zoons dan genoemd worden als ze dezelfde voornaam hebben als hun vader, profiteren van pa's ervaring, contacten, bescherming en kapitaal. Ze geven wel vaak een eigen slinger aan hun criminele bedrijf. Ze beginnen vaak als loopjongen, koerier, doen incassowerk of worden kof-fieshopuitbater. Al snel beginnen ze hun eigen smokkel- of productielijntje, wat veel meer geld op kan leveren. Het gebeurt letterlijk dat zoonlief van pa voor zijn verjaardag een eigen tabletteermachine krijgt. Beetje triest wel als-ie daarmee al snel wordt gepakt. Niet zelden gebeurt het dat pa geleidelijk terugtreedt, omdat-ie het wat rustiger aan wil gaan doen. De mannen van middelbare leeftijd worden soms moe van het tempo in *the fast lane*, en ze worden het vooral beu om steeds over hun schouder te moeten kijken, bang voor de kit maar vooral voor rippers en liquidaties. Voortdurend rondlopen met bodyguards is niet leuk. Angst vreet aan een mens als houtrot, en dan is pensionering vaak heel verlokkelijk – als die keuze er nog is. Ook groeit de weerzin tegen jaren gevangenisstraf naarmate men ouder wordt, zeker als er lichamelijke klachten komen. Het komt ook wel voor dat zulke wat oudere beroeps-criminelen een rustige horecagelegenheid overnemen of bijvoorbeeld wat wietplantages gaan exploiteren. Dat is een betrekkelijke veilige inkomstenbron, zij het niet spectaculair, en ze komen toch onder de mensen.
7. In bepaalde milieus is het erg voor de hand liggend dat de jonge generatie het vak van de buiten de wet levende vader overneemt, bijvoorbeeld omdat dat al heel lang de traditie is, of omdat men weinig andere manieren kent om geld te verdienen. In sommige woonwagenfamilies, of mensen die daaruit voortkomen, is de familietraditie heel belangrijk. Daarin zit een vanzelfsprekende loyaliteit, en een beslotenheid naar de buitenwereld die erg goed van pas komt als er dingen te verbergen zijn. Criminaliteit sluit dan ook veel beter aan bij de traditionele rolopvatting

van mannelijkheid (kracht, sluwheid, assertiviteit) dan bijvoorbeeld een carrière als softwareprogrammeur. Wie opgroeit in een geleghenheidsstructuur waarin bijvoorbeeld wietteelt een vanzelfsprekende inkomstenbron is, zal daar allicht wat van meekrijgen. Wie opgroeit met allerlei vormen van criminaliteit om zich heen krijgt een waardenpatroon, een pedagogisch rolmodel, een serie vaardigheden en een vriendennetwerk mee die de weg naar eigen criminele activiteiten plaveien. Verscheidene criminologische theorieën (culturele transmissie, differentiële associatie, geleghenheidsstructuren etc.) komen hier bij elkaar.

8. Soortgelijke familietradities worden ook aangetroffen in het milieu van de Roma, zij die vroeger zigeuner werden genoemd. Maar ook onder de nieuwe Nederlanders wordt de klassieke misdaadfamilie wel aangetroffen: denk aan de heroïnehandel bij sommige Turkse families, waar een gezelschap van broers en neven onder leiding van een oudere pater familias een stabiele criminele organisatie vormt met vanzelfsprekende internationale vertakkingen naar het land van herkomst en naar Duitsland en Groot-Brittannië.
9. Naast de generatie-ketens (vnl. vader op zoon) is ook de betrokkenheid van echtgenote of vriendin van een crimineel subject frequent aan de orde. In veel gevallen gaat het dan om een vorm van stromanschap, waarbij de dame in kwestie naar voren wordt geschoven als formeel uitbaatster of eigenaar van bijvoorbeeld een horecabedrijf of een andere onderneming. De (bij de politie bekende) werkelijke belanghebbende blijft op die manier buiten beeld, zodat er geen problemen ontstaan met vergunningen, eventuele ontneming van wederrechtelijk verkregen voordeel e.d. Ook worden vaak kleinere ondernemingen aangetroffen van broers of vader-en-zoon, waar min of meer legale en illegale bedrijfsactiviteiten naast elkaar worden uitgeoefend.
10. Naast dergelijke affectieve relaties in de eerste graad worden bij de 'klassieke' Hollandse penose ook vaak allerlei vormen van (bloed)verwantschap aangetroffen, waardoor subjecten in de sociale sfeer met elkaar zijn verbonden. Dit geldt bij uitstek bij delinquente woonwagenfamilies, maar ook bij personen die wonen in of voortkomen uit volkswijken. Hier kan dan blijken dat sommige telgen uit roemruchte penosefamilies zijn uitgegroeid tot bekende en succesvolle misdaadondernemers, terwijl andere familieleden een marginaal bestaan leiden als verslaafde randcrimineel.
11. In de literatuur over zowel de Amerikaanse als de Siciliaanse mafia wordt duidelijk dat meer recentelijk en onder druk van toenemende concurrentie en effectieve opsporing, bepaalde mafiafamilies aan intern geweld ten onder gaan. Er komt al op relatief jonge leeftijd een nieuwe generatie aan de macht die niet de decennialange socialisatie heeft doorlo-

pen die een zekere bedachtzaamheid voortbrengt. De jeugd van tegenwoordig –je ziet de klacht ook weer in de Godfatherfilms) is materialistisch, impulsief en snel geneigd om meningsverschillen met geweld te beslechten. In plaats van te investeren in productiemiddelen en nuttige contacten die op wat langere termijn lucratief zijn, gaat men over tot afpersing en andere parasitaire activiteiten, die soms fatale reacties oproepen. In Nederland doet zo'n ontwikkeling zich voor zover bekend nog niet voor.

12. Tot dusver hebben we ons beperkt tot de familiecriminaliteit, wat een min of meer romantisch en in ieder geval navolgbaar beeld opleverde van zoons die het vak van pa imiteren. Verontrustender dan dit, en complexer ook als het om oplossingen gaat, is het gegeven dat schijnbaar geslaagde criminelen als rolmodel dienen voor nogal wat jeugdigen die dezer dagen opgroeien in de achterstandswijken van onze steden. Wie de audiovisuele media, de kranten en ook de vakliteratuur een beetje volgt komt zowat dagelijks voorbeelden tegen. De afgelopen week bijvoorbeeld: een journalist gaat op bezoek bij een Amsterdamse VMBO-school en hoort van de leerkrachten dat de leerlingen een erg negatief zelfbeeld hebben: ze voorzien een leven als medewerker in een supermarkt, en in plaats van een *loser* willen ze vooral één ding worden: "crimineel". Dat is ten minste een beroep met status!
13. Wanneer wij ons afvragen waarom recidivisten maar strafbare feiten blijven plegen, wordt het tijd dat we onder ogen zien dat criminaliteit voor velen lucratief is. Het levert geld, kicks en status op, het lijkt een haalbare carrière voor wie lef genoeg heeft en handig is, en het risico van arrestatie en veroordeling lijkt hanteerbaar als men het maar slim aanpakt. En als het echt misgaat krijgt men een douw die te *handelen* is: een jaar gevangenis, misschien drie bij erge pech. Maar ook in de bajes doet men weer allerlei nuttige kennis en contacten op!
14. In het Belgische tijdschrift Panopticon (sept. 2002) gaf ik een overzicht van acht niet-materiële motieven voor crimineel gedrag in groepen.
  - a. uitbundig plezier en goed gezelschap
  - b. autonomie
  - c. opwinding, geweld en speed
  - d. reputatie en waardering
  - e. samen sterk
  - f. angst en veiligheid
  - g. groepsdruk
  - h. solidariteit en verwantschap
15. Of criminaliteit werkelijk loont verschilt natuurlijk van geval tot geval, en wie nu goed in de slappe was zit kan op een ander moment tot over de

oren in de schulden zitten -en bij schuldeisers die er hele nare incasso-methoden op na houden. Op macroniveau gezien kunnen we op gezag van het CBS aannemen dat misdaad miljarden oplevert; in 1997 berekende het statistiekenbureau nog dat ongeveer 1 procent van het Bruto Binnenlands Product crimineel geld was. Ze hebben trouwens op die berekening behoorlijk wat kritiek gekregen: de empirische basis was niet erg overtuigend. Aan de andere kant: die schattingen waren nog voor het bekend worden van de grote boekhoudschandalen bij mega-ondernemingen en voor de Bouwfraudes 1 t/m 3; organisatiecriminaliteit is sowieso zwaar onderbelicht, dus misschien moet de raming wel naar boven worden bijgesteld. Op meer casuïstisch niveau komt er bijna iedere week wel een figuur in de pers die op gewiekste wijze jarenlang aanzienlijke bedragen aan gemeenschapsgeld weet te vergaren: enkele weken geleden was dat de grootste kroegbaas van Nederland, die meer dan tachtig zaken bezit. Pas toen hij nogal opvallend op het Amsterdamse Leidseplein ging lopen rommelen kwam er stampij, en nu lijkt het er op dat deze ondernemer in ieder geval fiscaal een rekening gepresenteerd krijgt. Eveneens jarenlang gevrijwaard van lastige heffingen en kosten waren bepaalde families uit bevolkingsgroepen als woonwagenbewoners, zigeuners en Hell's Angels. Het zou gaan om vele honderden mensen. De Belastingdienst, maar ook allerlei nutsbedrijven en lokale overheden zwichtten voor intimidatie en lieten invordering achterwege: de Telegraaf sprak in dit verband van 'fiscale vrijstaatjes'. Geweld en dreiging daarmee loont, dat is een straatwijsheid die helaas maar al te vaak waar is.

16. De opsporing, vervolging en bestraffing van crimineel handelen is in Nederland van dien aard dat het door wetsovertreders vaak niet als een afschrikwekkende dreiging wordt ervaren. Vermogensdelicten gepleegd tegen bedrijven krijgen bijvoorbeeld een lage prioriteit, of het nu om bedrijfsinbraken, diefstallen van vrachtwagens en containers of om fraude en flessentrekkerij gaat. Wie zich beroepsmatig op doordachte wijze met dergelijke vormen van criminaliteit inlaat lijkt betrekkelijk weinig rechtshandhavingsrisico te lopen. En als het dan uiteindelijk toch tot vervolging komt is de kans dat criminele winsten worden gevonden en ontnomen ook nog altijd niet heel groot, getuige de recente studie 'Buit en besteding' van de NRI. Financieel rechercheren heeft ondanks allerlei proefprojecten, stimuleringstrajecten en beleidsnota's nog altijd niet de omvang en intensiteit die nodig wordt geacht. Deze maand nog verscheen er een rapport in opdracht van het ministerie van Justitie dat vaststelde dat er enorm veel verdachte transacties worden gemeld, maar uiteindelijk worden er amper 100 per jaar voor vervolging aangeboden. Ook criminologen vragen zich af waar de buit blijft, en concluderen dan maar dat criminelen een kostbare levensstijl hebben zodat veel

misdaadgeld al snel weer wordt uitgegeven – wat weer goed is voor delen van de economie.

17. Mocht er uiteindelijk dan toch vervolgd worden, is er voor de verdachte nog geen reden tot wanhoop. Het OM gaat er met het oog op de efficiëntie en beperkte capaciteit vaak toe over om zaken met een schikking af te doen; vooral als er geen geweld aan te pas is geomen, of als de beklagde een bedrijf is met vrees voor imagoschade. Pluk-Ze zaken bij grote drugscriminelen worden zo voor een fractie van de oorspronkelijk ingezette claim afgedaan (enkele tonnen in plaats van tientallen miljoenen). In 2002 onthulde het KRO-TV-programma Reporter hoe officieren indertijd ondershands kortere gevangenisstraffen regelden in ruil voor betaling, zonder daarvan de OM-top in kennis te stellen.
18. Redenerend binnen het rationele keuze-perspectief maken professionele wetsovertreders een risicocalculatie alvorens ze aan een grote klus beginnen. Zulk crimineel risicomanagement moet rekening houden met diverse onwenselijke gebeurtenissen. Voorop staat dat men in leven en welzijn van zijn vrijheid wil genieten, bij voorkeur ook van de opbrengsten van de criminele activiteit. Een ernstig risico vormen andere criminelen die er op uit kunnen zijn door rippen of anderszins iemand het leven zuur te maken. Dat kan in het uiterste geval op een liquidatie uitdraaien. De overheid betekent ook een zeker risico, namelijk dat men voor enige tijd de vrijheid verliest en dat geld en bezittingen kunnen worden afgepakt. Er zijn allerlei voorzorgsmaatregelen om dat te voorkomen of om de gevolgen bij onverhoopte pech te beperken, maar daar gaan we hier nu niet op in. We kunnen volstaan met de vaststelling dat plegers van misdrijven soms worden aangehouden en veroordeeld. Als we op basis van vooral oplossingspercentages proberen in te schatten hoe groot de kans is dat de plegers van een serieus vermogensdelict wordt veroordeeld tot een substantiële vrijheidsstraf en dat diens wederrechtelijk verkregen voordeel hem wordt ontnomen, dan valt dat niet mee. We hebben het dus over tamelijk professionele harddrugshandelaren, wietkwekers, bedrijfsinbrekers, fraudeurs, valsemunters, flessentrekkers, smokkelaars, autodieven en dergelijke, die redelijk discreet te werk gaan, echte blunders weten te vermijden en niet loslippig zijn over de telefoon of tegenover onbekenden. Het risico dat zo iemand vanwege een 'klus' voor langere tijd in de bajes belandt is doorgaans minder dan vijf procent. De kans dat daarbij zijn vermogen wordt ontnomen is nog geringer. Carrièrecriminelen weten dat: daarom maken er zovelen steeds de keuze om door te gaan. Misdad loont, en dat simpele gegeven levert lange criminele carrières op. Werken in familieverband maakt daarbij onderling vertrouwen veel waarschijnlijker, maakt flexibel werken mogelijk, en vergemakkelijkt het incasseren van eventuele pech.

19. Wat betekent nu dit alles? Samenvattend: personen die een criminele carrière ontplooiën die zich uitstrekt tot de georganiseerde criminaliteit ('carrièrecriminelen') vertonen vaak ook op andere terreinen asociaal gedrag. Hun criminele carrière kan doorlopen tot op gevorderde leeftijd: criminele zestigers zijn geen uitzondering. Een krachtige drijfveer om door te gaan is het gegeven dat naar hun eigen ervaring misdaad lonend is. De gangbare criminologische literatuur biedt weinig inzichten in het handelen van dergelijke carrièrecriminelen. De familie is een logische sociale context waarbinnen dergelijke delinquenten opereren. Opvolging van vader op zoon ligt voor de hand: de nieuwe generatie krijgt een verleidelijk voorbeeld aangeboden, wordt geholpen bij de entrée in het criminele milieu en kan geleidelijk ervaring opdoen en een positie veroveren. Ook als pa voor zijn nageslacht geen criminele carrière wenst, kan het bloed kruipen waar het niet gaan kan. Redenen om het delinquent gedrag uiteindelijk te beëindigen zijn de weerszin tegen het leven in angst en tegen langdurige gevangenschap. In bepaalde sociale milieus lijkt crimineel gedrag in familieverband vaker voor te komen. Het gegeven dat criminaliteit voor bepaalde categorieën delinquenten stevige winsten lijkt op te leveren tegen beperkte risico's is een belangrijke prikkel voor het opbouwen van een criminele carrière. Risicocalculatie leert dat voor hen misdaad lonend is. Naast geldelijk gewin zijn er evenwel nog andere drijfveren voor dergelijk delinquent gedrag in groepsverband.

Bronnen:

- Blokland, Arjen en Paul Nieuwebeerta (2004). "Recidive en het beëindigen van de criminele carrière over een periode van 25 jaar". *Tijdschrift voor Criminologie* 46(1): 18-36.
- Farrington, David P. (1997). "Human Development and Criminal Careers." Pp. 361-408 in: Mike Maguire, Rod Morgan and Robert Reiner (Eds.). *The Oxford Handbook of Criminology*. Oxford: Clarendon Press.
- Greenberg, David (2001). "Criminal careers." Pp. 65-66 in: Eugene McLaughlin and John Muncie (Eds.), *The Sage Dictionary of Criminology*. London; etc.: Sage.
- Kleemans, E.R., et al. (2002). *Georganiseerde criminaliteit in Nederland. Tweede rapportage op basis van de WODC-monitor*. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatie Centrum.
- Klerks, P.P.H.M. (2000) *Groot in de hasj. Theorie en praktijk van de georganiseerde criminaliteit*. Alphen aan den Rijn: Samsom Kluwer.
- Klerks, P.P.H.M. (2002). "Immateriële motieven voor crimineel gedrag in groepen". *Panopticon* 24(5): 423-435.
- Meloën, Jos, Richard Landman, Hervy de Miranda, John van Eekelen en Savira van Soest (2003). *Buit en besteding. Een empirisch onderzoek naar de omvang, de kenmerken en de besteding van misdaadgeld*. 's-Gravenhage: Elsevier Overheid.
- Moerland, Hans en Frank Boerman (1999). *Georganiseerde misdaad en betrokkenheid van bedrijven*. Deventer; Antwerpen: Gouda Quint; Kluwer Rechtswetenschappen.